

UDK:37.03

Anvar XURRAMOV,
ChDPU v.v.b. dotsenti
E-mail: anvar7277@gmail.com

ChDPU dotsenti, p.f.d D.M.Maxmudova taqrizi asosida

OLIY TA'LIM TIZIMINIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYA DAVRIDA O'QITUVCHINING O'RNI

Annotatsiya

Zamonaviy jamiyatning rivojlanishi va ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning erishilishi ijtimoiy faoliyatning barcha sohalari va sohalarida, xususan, ta'limda raqamlashtirishni joriy etish zarurligini ta'kidlaydi. Bu butun ta'lim tizimi uchun ham, har qanday ta'lim tashkilotining har bir o'qituvchisi uchun ham tubdan yangi vazifalarni qo'yadi. Belgilangan vazifalarni amalga oshirish o'qituvchidan o'z kasbiy mahoratining ajralmas qismi sifatida ma'lum darajadagi axborot kompetensiyasini shakllantirishni talab qiladi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim tizimi, o'qituvchi shaxsi, raqamlashtirish, raqamli ta'lim muhiti, axborot kompetensiyasi.

РОЛЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В ЭПОХУ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Развитие современного общества и достижения научно-технологического прогресса высвечивает необходимость внедрения цифровизации во все отрасли и сферы жизнедеятельности общества и, в частности, в образование. Это ставит принципиально новые задачи как перед системой образования в целом, так и перед каждым преподавателем любой образовательной организации. Реализация заявленных задач требует от преподавателя определенного уровня сформированности информационной компетентности как составляющей части его профессионализма.

Ключевые слова: Система высшего образования, личность преподавателя, цифровизация, цифровая образовательная среда, информационная компетентность.

THE ROLE OF THE TEACHER IN THE AGE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION

Abstract

The Development of modern society and the achievement of scientific and technological progress highlights the need to implement digitalization in all sectors and spheres of society's life, and in particular in education. This poses fundamentally new challenges for the education system as a whole, as well as for every teacher in any educational organization. The implementation of the stated tasks requires the teacher to have a certain level of information competence as a component of his professionalism.

Key words: Higher education system, teacher personality, digitalization, digital educational environment, information competence.

Bo'lajak mutaxassislarni kasbiy tayyorlash samaradorligini ta'minlashda oliy ta'lim tizimi o'qituvchisi asosiy o'rin tutadi. Bugungi kunda o'qituvchi nafaqat katta hajmdagi ma'lumotlarning tashuvchisi va o'rganish sub'ekti, balki o'quvchilarning intellektual, aqliy va ijodiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan o'quvchilarning o'quv va kognitiv faoliyatining tashkilotchisi sifatida ham ishlaydi. kelajakda o'z kasbiy burchlarini yuqori saviyada bajarish, mustaqil va faol harakat qilish, asoslangan qarorlar qabul qilish, o'zgaruvchan sharoitlarga moslashuvchanlik va h.k. O'qituvchi shaxsini o'rganishga bag'ishlangan ishlarni tahlil qilib, uning nafaqat shaxsiy va kasbiy fazilatlarini, balki uning kasbiy faoliyati samaradorligini belgilaydigan boshqa xususiyatlarining ko'p sonli ro'yxatini ko'rish mumkin. Shunday qilib, S.I. Arxangelskiy ta'kidlaganidek, oliy ta'lim tizimi o'qituvchisi ikkita shunday atamani birlashtirishi kerak: ma'lum bir ilmiy sohadagi mutaxassis va o'qituvchi. Birinchi atama, muallifning fikriga ko'ra, o'qituvchiga ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy taraqqiyotning asosiy yo'nalishlari holatini tahlil qilish uchun zarur bo'lgan maxsus va pedagogik bilimlarni va keng bilimlarni o'z ichiga oladi, bu esa asoslashning eng muhim shartidir. Ikkinchi davraga kelsak, shuni aytish kerakki, oliy ta'lim tizimi o'qituvchisi o'quv jarayonini qurishning uslubiy xususiyatlari va qonuniyatlarini, talabalarning psixologik va yosh xususiyatlarini, ularni ochish va rivojlantirish xususiyatlarini bilishi kerak. salohiyati, ularning ongiga ichki

dunyosi orqali ta'sir qilish yo'llari, qiziqishlari, his-tuyg'ulari va ehtiyojlari.

Raqamli iqtisodiyotda raqamli texnologiyalar hayotning turli jabhalariga joriy etilganda bo'lajak mutaxassisning raqamli kompetensiyalarini shakllantirishga alohida talablar qo'yiladi. Oliy ta'lim muassasalari uchun iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlarida raqamli texnologiyalarni qo'llash bo'yicha bitiruvchining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish muammosi muhim ahamiyatga ega [1]. Ayni paytda raqamli iqtisodiyotda talab katta bo'lgan matematika, informatika va axborot texnologiyalari (IT) yo'nalishlari bo'yicha yuqori malakali pedagog kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Raqamli kompetensiyalarga ega bo'lgan matematika, informatika va axborot texnologiyalari bo'yicha malakali va raqobatbardosh o'qituvchilarni tayyorlash zarur.

Kasbiy ta'lim va ta'limning raqamli ta'lim jarayonini yaratish zaruriyatini keltirib chiqaradigan omillar raqamli jamiyatning uchta tarkibiy qismidir:

- raqamli avlod (alohida ijtimoiy-psixologik xususiyatlarga ega o'quvchilarning yangi avlodi);
- raqamli muhitni shakllantiruvchi yangi raqamli texnologiyalar va unda rivojlanish;
- raqamli iqtisodiyot va u tomonidan yaratilgan kadrlarga qo'yiladigan yangi talablar.

Ishlab chiqarishning tez o'sishi va bilimlarni yangilash sharoitida umrbod ta'lim va raqamli ta'lim jadal texnologik va ijtimoiy rivojlanish bilan hamqadam bo'lish uchun kalit so'zlardir. Bunday vaziyatda universitetlar mutlaqo yangi va murakkabroq muammolarga duch kelmoqda va ular raqamli transformatsiya bilan belgilanadigan jamiyatda muhim rol o'ynashga chaqiriladi. Ta'lim doimiy o'zgarishlar holatida, chunki dunyo doimo o'zgarib turadi. Raqamlashtirish nafaqat ta'lim mazmuniga, balki uni tashkil etishga ham ta'sir qiladi. Bu jarayonlar universitetlarning ham, professor-o'qituvchilarning ham joylashuvi uchun turli xil oqibatlariga olib keladi. Kerakli kompetensiyalar ko'pincha ta'lim muassasalari devorlaridan tashqarida olinadi, chunki ta'lim dasturlari ko'pincha texnologiya dinamikasiga mos kelmaydi. Onlayn ta'lim bozori universitet darajasiga oid savollarni tug'diradi. O'qituvchi uzatilgan bilim va ko'nikmalarni tashuvchidan bilim bazalarida harakatlanishga yordam beradigan navigatorga aylanadi. Raqamli texnologiyalar o'qitiladigan fanlarning mazmuni va ularni taqdim etish usullarini tubdan o'zgartirmoqda. Bu shunchaki oddiy elektron taqdimotlar yoki videolardan foydalanish emas. Elektron ma'lumotlar bazalariga, yangiliklarga, doimiy forumlarga to'g'ridan-to'g'ri ulanish mumkin. Amaliy mashg'ulotlarni o'tkazishda ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish mumkin. Skype, messengerlardan foydalanib, yetakchi mutaxassis, ekspertning darsida qatnashish mumkin. O'quv adabiyotlariga ixtisoslashgan nashriyotlar darsliklar va o'quv qo'llanmalarining elektron versiyalariga tobora ko'proq o'tmoqda.

Ta'limni raqamli ta'lim muhitiga (RTM) o'tkazish zamonaviy ta'limning asosiy tendentsiyalaridan biridir. Ushbu siljish o'qituvchilar uchun ham imkoniyatlar, ham qiyinchiliklar tug'diradi. Bir tomondan, "raqamli" ga o'tish sizga ta'lim dasturlari doirasini sezilarli darajada kengaytirish, ularni yanada ko'proq qilish imkonini beradi.

Bir tomondan, "raqamli" ga o'tish sizga ta'lim dasturlari doirasini sezilarli darajada kengaytirish, ularni yanada ko'proq qilish imkonini beradi. Boshqa tomondan, raqamli ta'lim muhitining turli resurslaridan samarali foydalanishga ushbu sohadagi ko'plab amaliyot va tushunchalarning shakllanish bosqichida bo'lganligi to'siqlik qilmoqda. Bu qoidani haqli ravishda ta'limga ham bog'lash mumkin. Ushbu soha uchun asosiy tushunchalarga ("raqamli ta'lim muhiti", "raqamli ta'lim resursi", "onlayn ta'lim", "aralashtirilgan ta'lim") investitsiya qilingan ma'nolarning nomutanosibligi ushbu sohaning asosiy parametrlari bo'yicha umumiy tasavvurning yo'qligiga olib keladi.

Bugungi kunda butun dunyoda "raqamli savodxonlik", "raqamli ta'lim", "raqamli ta'lim muhiti", "raqamli didaktika" kabi tushunchalarga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Hozirda raqamlashtirish inson hayotining barcha sohalarini ishonchli qamrab oladi. Raqamli texnologiyalar sohasida professional kompetensiyaga ega bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash zarurligi haqida savol tug'iladi. Shu munosabat bilan ta'limni raqamlashtirish sharoitida pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirishga qodir pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan talablar ham ortib bormoqda.

Ta'limni axborotlashtirish - bu o'quv jarayoniga, o'quvchilarning kognitiv faoliyatini qayta qurish va intellektual qobiliyatlarini mustahkamlash uchun sharoit yaratish maqsadida kompyuter texnologiyalari asosida ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash, uzatish va saqlash usullarini, ma'lumotlarni uzatish vositalarini joriy etishdir. Raqamli iqtisodiyot uchun malakali, malakali kadrlar tayyorlash ta'lim sohasidagi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lish uchun o'qituvchilar qo'shimcha bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak va ta'lim muassasasida

raqamli ta'lim muhitini yaratish va ta'lim faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchi keng ko'lamli yangi texnologiyalarga ega bo'lishi kerak. O'qituvchilar uchun raqamli kompetensiyalarning Evropa modeli Pedagoglarning raqamli kompetensiyasi (DigCompEdu) 22 kompetensiyani o'z ichiga oladi va raqamli kompetensiyalarni shakllantirishning olti yo'nalishini belgilaydi.

Mashhur nemis olimi Klaus Dering sinfda o'quvchilarning o'quv va kognitiv ishlarini tashkil etish, birinchi navbatda, bu jarayonda o'qituvchining tutgan o'miga bog'liqligini ta'kidlab, "o'qituvchi malakasining uch tekisligi"ni belgilaydi:

- mavzu tekisligi: o'qituvchi mutaxassis (materialga shunday egalik qiladiki, asosiy, asosiy muhim bo'lmagandan farqlanadi; tafsilotlar uchun ma'no va kontekst yaratadi; amaliy va soddaga mos keladi);

- uslubiy va didaktik tekislik: o'qituvchi - o'qituvchi (strukturaviy va xilma-xil o'qitishni amalga oshiradi; aniq gapiradi);

- materialni taklif qiladi va optimal o'quv tadbirini tashkil qiladi (vositalar, usullar va shakllar to'plami);

- shaxslararo tekislik: o'qituvchi o'quv sherigi (o'quvchilarning o'quv ehtiyojlari va qiyinchiliklari haqida qayg'uradi; guruhda integratsiya va barqarorlikka yordam beradi). Muallif ta'kidlaganidek, bu samolyotlar doimo bir-biri bilan o'zaro ta'sir qilishi kerak.

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti va ilmiy-texnikaviy taraqqiyotga erishish, xususan, jamiyat hayotining barcha soha va sohalarida (iqtisodiyot, ishlab chiqarish, tibbiyot, ta'lim, fan, madaniyat va boshqalar) raqamlashtirishni joriy etish prinsipial jihatdan umuman ta'lim tizimi, xususan oliy ta'lim uchun yangi vazifalarni qo'yimoqda.

Qonunchilik darajasida zamonaviy ta'lim tizimida raqamlashtirishdan foydalanishni tartibga soluvchi qator qonunlar, qonunosti hujjatlar va boshqa me'yoriy-uslubiy hujjatlar ishlab chiqildi. Raqamli ta'lim maydonini yaratish, onlayn ta'limning mavjudligi orqali amalga oshirilishi kerak va aralash ta'limni tashkil etish, individual ta'lim yo'nalishlarini qurish, o'z-o'zini tarbiyalash, oilaviy va norasmiy ta'limni tashkil etish imkoniyatiga qaratilgan.

Raqamlashtirish hayotimizga ijobiy yangiliklar olib keladi. Ko'pgina o'quv materiallari, jurnallar, kundaliklar onlayn versiyalar toifasiga o'tmoqda. Talaba uydin chiqmasdan o'qishi mumkin bo'ladi. Zero, elektron resurslar ham maktab o'quvchilari, ham talabalar uchun kerakli ma'lumotlarni topishga yordam beradi. Ta'lim tizimini raqamlashtirish jarayoni o'quv jarayonini o'zgartirish, o'qituvchilarni ta'limning yangi texnologiyalari, usullari va shakllarini o'zlashtirishga undash zarurligini ta'kidlamaydi. Raqamlashtirish ishqibozlari, ular ta'limning etakchi yo'nalishi talabalar tomonidan materialni mustaqil o'rganish bo'lishiga ishonishadi. Ya'ni, bolalikdan bola o'zi kerakli bilimlarni egallashi kerakligiga e'tibor qaratadi. Va bu holda, o'qituvchi faqat yordamchi sifatida ishlaydi, unga talaba kerak bo'lganda murojaat qilishi mumkin.

Raqamlashtirish o'qituvchi ishini soddalashtirishga olib keladi, deb hisoblashadi, chunki raqamli tizimda uning ishi faqat yordam va maslahatlar, bahsli ishlarni tahlil qilish va hokazolarni o'z ichiga oladi. O'qituvchi butun insoniyat tarixidagi ta'lim tizimining markaziy shaxsidir. Bugungi kungacha shundayligicha qolmoqda". Ta'lim tizimidagi barcha joriy tendentsiyalar o'qituvchining shaxsiy xususiyatlari va fazilatlarini, uning umumiy madaniy va darajasiga tubdan yangi, yanada yuqori talablarni qo'yimoqda. Bugungi kunda ko'plab tadqiqotchilar oliy ta'lim tizimi o'qituvchisida uning kasbiy kompetensiyasining ajralmas qismi sifatida axborot kompetensiyasini rivojlantirish zarurati masalasini ko'tarmoqda.

Mualliflar ta'kidlaganidek, raqamlashtirish o'qituvchilardan o'zgacha mentalitet, dunyo manzarasini idrok etish, talabalar bilan ishlashda mutlaqo boshqacha yondashuv va shakllarga ega bo'lishni talab qiladi. Ularning fikricha, bugungi kunda o'qituvchi nafaqat talabalar bilan baham ko'radigan bilim egasi, balki raqamli dunyoda yo'l ko'rsatuvchiga ham aylanadi. Va shu nuqtai nazardan, o'qituvchi raqamli savodxonlikka, raqamli texnologiyalar orqali kontent yaratish va qo'llash qobiliyatiga, jumladan, ma'lumotlarni qidirish va almashish, kompyuterda dasturlash va modellash ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

I.V. Lukashina ta'kidlaganidek, raqamli jamiyat o'qituvchidan "moslashuvchan" bo'lishni, ya'ni o'quv jarayonini tashkil etishda tajriba qilishdan qo'rqmaslikni va talabalarning qiziqishlari va ehtiyojlariga javob beradigan, yangi uslub va texnologiyalarni jalb qilishni talab qiladi va ko'proq tanlash erkinligi. Shu bilan birga, muallifning fikriga ko'ra, o'qituvchining roli o'zini ta'lim faoliyati tashkilotchisi, maslahatchi, repetitor, fikrlash tashkilotchisi, ekspert va sherik sifatida ko'rsatishga qisqartirilishi kerak.

Bizning fikrimizcha, oliy ta'lim tizimini raqamlashtirish davrida o'qituvchi quyidagi kasbiy kompetensiyalarga ega bo'lishi kerak:

elektron shaklda taqdim etilgan ma'lumotlar bilan ishlash ko'nikmalariga ega bo'lish;

zamonaviy axborot massivlarida axborotni qidirish, tizimlashtirish va tizimlashtirishning oqilona usullaridan foydalanish qobiliyati;

professional veb-saytlarda (vazirliklar, ilmiy birlashmalar va ta'lim tashkilotlarining veb-saytlari) ishlash qobiliyati;

turli raqamli ta'lim resurslari bilan ishlash qobiliyati;

Internetda o'z ma'lumotlaringizni joylashtirish imkoniyati (ularga kerakli ma'lumotlarni joylashtirish imkoniyatini beradigan ko'plab serverlar mavjud);

Internet texnologiyalari orqali talabalarning mustaqil ishlarini rejalashtirish va tashkil etish qobiliyati;

kompyuter va multimedia texnologiyalariga ega bo'lish va o'qitilayotgan fanning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda o'quv jarayonida ulardan foydalana olish; talabalarning axborot madaniyatini shakllantirishda tajribaga ega bo'lish va boshqalar.

Bugungi kunda ko'pchilik o'qituvchilar raqamli ta'lim muhitida ishlashda hali ham qiyinchiliklarga duch kelishmoqda. Va ko'pincha, bular etarli nazariy tayyorgarlik va zarur amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga ega bo'lmaganlardir. "BelGU" NIU o'z o'qituvchilari uchun o'quv jarayonida zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha ichki treninglar o'tkazadigan kam sonli oliy o'quv yurtlaridan biridir.

ADABIYOTLAR

1. Лукашина И.В. Информационная компетентность, как составная часть профессиональной компетентности учителя. Режим доступа: <https://www.informio.ru/publications/id4897i> (дата обращения: 06.04.2020).
2. Никулина Т.В., Стариченко Е.Б. Информатизация и цифровизация образования: понятия, технологии, управление // Педагогическое образование в России. - 2018. - № 8. - С. 107-113.
3. Doring K.W. Lehren in der Weiterbildung. Weinheim, 1990. - 152 p.